

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ОЦІНКИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Турінов А. В.

Анотація. У великій кількості наукових напрацювань у напрямку оцінки ефективності та формування механізму діяльності підприємств наголошується на необхідності інтегрувати та комплексно розглянути проблему багатогранності оцінки механізму підвищення ефективності діяльності підприємства з точки зору наукового узагальнення та систематизації поглядів. Метою статті є дослідження проблеми оцінки механізму підвищення ефективності діяльності підприємства з різних точок зору та їх поєднання. Запропоновано схему процесу формування організаційно-економічного механізму діяльності. Теоретично обґрунтовано необхідність оцінювати організаційно-економічний механізм у двох діалектично взаємозалежних площинах: як за характеристиками самого механізму – цілеспрямованість, гнучкість, швидкодія, так і за кінцевим результатом діяльності підприємства. Така оцінка дозволить забезпечити ефективність діяльності підприємства в сучасних умовах.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, оцінка, ефективність діяльності.

МНОГОАСПЕКТНОСТЬ ОЦЕНКИ ОРГАНИЗАЦИОННО ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Тыринов А. В.

Аннотация. В большом количестве научных работ в направлении оценки эффективности и формирования механизма деятельности предприятия отмечается необходимость интегрировать и комплексно рассмотреть проблему многогранности оценки механизма повышения эффективности деятельности предприятия с точки зрения научного обобщения и систематизации взглядов. Целью статьи является исследование проблемы оценки механизма повышения эффективности деятельности предприятия с различных точек зрения и их совмещения. Предложена схема процесса формирования организационно-экономического механизма деятельности. Теоретически обоснована необходимость оценивать организационно-экономический механизм в двух диалектически взаимосвязанных плоскостях: как по характеристикам самого механизма – целеустремленность, гибкость, быстродействие, так и по конечному результату деятельности предприятия. Такая оценка позволит обеспечить эффективность деятельности предприятия в современных условиях.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, оценка, эффективность деятельности.

DIVERSITY IN EVALUATION OF ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM FOR ENHANCING THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE'S ACTIVITY

A. Tyrinov

Abstract. In a large number of exploratory works directed to efficiency evaluation and formation of a mechanism of enterprise activity, there is a need to integrate and comprehensively consider the issue of multifaceted evaluation of mechanism for enhancing the efficiency of enterprise's activity from the point of scientific generalization and systematization of views. The present article is aimed to study the issue of evaluation of the mechanism for enhancing the enterprise's efficiency from various points as well as their combination. A scheme of forming the organizational-economic mechanism of activity has been proposed. The necessity to evaluate the organizational-economic mechanism has been theoretically substantiated in terms of the two dialectically interrelated levels: as by the characteristics of the mechanism itself – purposefulness, flexibility, rapidity, so by the end result of enterprise's activity. This evaluation will help to ensure the efficiency of enterprise's activity under the current conditions.

Keywords: organizational-economic mechanism, evaluation, efficiency of activity.

Умови діяльності сучасних підприємств характеризуються невизначеністю та динамічністю соціально- економічного середовища, а результативне протистояння змінам зовнішнього середовища можливе тільки за умов дії механізму, спрямованого на збереження життєздатності та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Питання формування механізмів діяльності підприємства розглядалися в роботах Л. Гурвіца, М. Джексона, А. Кульмана, Р. Майерсона, В. Пономаренка, А. Чухно, О. Ястремської та інших. Проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств розглядалися в роботах: Г. Атаманчука, С. Бая, Х. Лейбенстайна, В. Парето, С. Чимшита та інших. Зважаючи на велику

кількість таких наукових напрацювань, необхідно інтегрувати ці два напрямки та комплексно розглянути проблему оцінки механізму підвищення ефективності діяльності підприємства з точки зору наукового узагальнення та систематизації поглядів.

Метою статті є дослідження проблеми оцінки механізму підвищення ефективності діяльності підприємства з різних точок зору та їх поєднання.

Зважаючи на неоднозначність детермінації категорії «ефективність діяльності», ще складнішим питанням є її оцінка, адже управління повинно базуватися на ґрунтовних та виважених оцінках, в основі яких мають бути економічні показники та організаційно-економічний механізм[1–6]. Формування організаційно-економічного механізму на підприємстві – це багатостадійний і тривалий процес, який можна представити у наступному вигляді (рис. 1.).

На першій стадії (рис. 1) – проектування, здійснюється вибір засобів впливу, виходячи з їх фінансової, технічної й інформаційної доступності відповідно до обмежених можливостей підприємства. На другій стадії – упровадження, здійснюється організаційно-методичне пристосування нововведених засобів у загальні технічні, організаційні, фінансові й інформаційні структури підприємства. На третій стадії – експлуатації, здійснюється еволюційний відбір – відбракування за будь-якими причинами недієздатних засобів впливу та їхня параметрична адаптація до більш раціонального способу застосування в умовах зовнішнього та внутрішнього середовища, що змінюється.

Отже, під організаційно-економічним механізмом буде розумітися сукупність структурованих засобів впливу та методів їх застосування, вибірково залучених до управлінської діяльності для досягнення необхідного соціально-економічного результату й забезпечення збалансованості, координації всього комплексу взаємозалежних каузальних зв'язків, що впливають на результат.

Організаційно-економічний механізм як засіб підвищення ефективності діяльності підприємства повинен оцінюватися у двох діалектично взаємозалежних площинах: як засіб впливу на систему відношень, у системі механізм повинен мати властивості цілеспрямованості, оперативності, поміхостійкості, гнучкості, швидкодії; як основний елемент координації й узгодження взаємодії процесу у виробничій системі механізм повинен забезпечити ефективність діяльності підприємства в цілому.

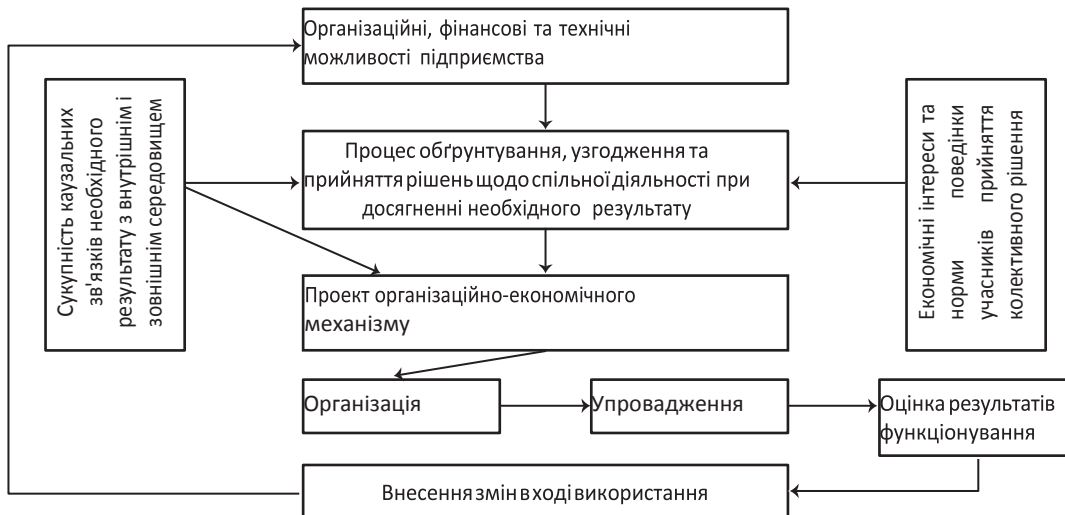

Рис. 1. Схема процесу формування організаційно-економічного механізму діяльності

Така дуальність, подвійність оцінок механізму виходить з особливостей аналізу та синтезу складних систем. З одного боку, аналіз складної системи здійснюється шляхом її декомпозиції, поділу на підсистеми й елементи, що розташовані на різних рівнях деталізації опису. Принцип декомпозиції дозволяє знизити складність досліджуваної системи, виокремити внутрішні зв'язки, закономірності, процеси – зокрема, механізм і алгоритм функціонування. При синтезі граничні можливості й ефективність усієї системи залежать від властивостей її елементів і методів їх поєднання. З іншого боку, діє принцип зовнішньої оцінки – щодо якості функціонування будь-якої підсистеми можна судити лише відносно до цілей і завдань цілісної системи [7]. Дуальність спостерігається й у самому підприємстві. Зокрема, В. Василенко [8] представляє ефективність підприємства у вигляді добутку внутрішньої й зовнішньої ефективності підприємства:

$$E_n = E_{zn} \times E_{en} \quad (1)$$

де E_n – загальна ефективність підприємства;

E_{zn} – рівень зовнішньої ефективності як ступінь використання ринкових можливостей;

E_{en} – рівень внутрішньої ефективності як ступінь використання внутрішніх можливостей підприємства.

Для отримання підприємством високих показників ефективності необхідно найбільш повно використувати його ринкові можливості й забезпечити високий рівень його внутрішньої ефективності. Між двома видами ефективності існують прямі й зворотні – негативні й / або позитивні зв'язки, що значно ускладнюють вигляд співвідношення. Й. Шумпетер [9] виокремлює статичну й динамічну ефективності. Його концепція статичної ефективності аналогічна жорсткій упорядкованості на підприємстві та, відповідно, високій внутрішній ефективності. Під динамічною ефективністю Й. Шумпетер розуміє підприємливість, гнучкість і прагнення до постійних змін. Однак часто це призводить до втрати стабільності в розвитку. Певна хаотичність можлива й необхідна при пошуку аттрактора – стійкої рівноваги, що склалася за даних умов, але хаотичність повинна врівноважуватися точністю, дисципліною, вірогідністю й своєчасністю [10; 11].

Взаємодія протилежностей досліджується діалектичною логікою. До діалектичних протиріч господарського механізму належать такі: наявність об'єктивних закономірностей і суб'єктивізму; необхідність різноманітності та надмірності; уже зазначеного раніше протиріччя між цілим і частиною цілого; протиборство тенденцій до централізації й децентралізації [12].

Як показано на рис. 1., організаційно-економічний механізм формується та функціонує під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Необхідність і наявність об'єктивних факторів у кожній системі виявляється принципом фізичності: будь-якій системі, незалежно від її природи, властиві закони й закономірності – можливо унікальні внутрішні причинно-наслідкові зв'язки, що визначають її існування та функціонування. Із цього принципу формується уявлення про цілісність системи. Закон – це істотне, стійке відношення між явищами в природі й суспільстві, що постійно повторюється. Відношення, яке відображає закон, є об'єктивним, оскільки воно відображає реально спостережувані зв'язки, що обов'язково виникають кожного разу, коли виконуються певні умови. Закономірність – це відношення між явищами, умови виникнення якого визначені нечітко й найчастіше імовірнісні. За своєю предметною спрямованістю на підприємстві діють техніко-

технологічні, економічні, соціальні, організаційні, психологічні, інформаційні закони й закономірності. Їхню дію не можна скасувати або змінити, а можна тільки використовувати. У свою чергу, для їхнього використання необхідно: знати про їх існування, вміти застосовувати знання, бажати отримувати знання й уміння застосовувати їх на практиці. Саме знання, уміння та мотиви становлять основу суб'єктивного, людського фактору в організаційно-економічному механізмі. У зв'язку з цим при формуванні механізму повинні бути враховані п'ять принципів організації, що навчається, сформульовані П. Сенге [13]: системне мислення, персональна майстерність, ментальні моделі, формування загального бачення, групове навчання.

Підприємство завжди є взаємодією частини та цілого, а саме – підприємство тільки частина суспільного виробництва. Дії агентів і часткових механізмів перебувають у суперечливій єдності в процесі функціонування єдиного підприємства. Система, що виходить від частини, може бути найважливішою, конкурентоспроможною й унікальною, однак буде відрізняться від системи, що виходить від цілого, оскільки при формуванні механізму у системі, що виходить від частини, вирішальну роль можуть зіграти не найобізнаніші суб'єкти, а найактивніші та найпоплідніші.

Дуальність як єдність і боротьба є причиною появи господарського механізму та рушійною силою його вдосконалення на всіх етапах його життєвого циклу. Організаційно-економічний механізм як засіб досягнення цілеспрямованості в діяльності підприємства повинен містити в собі метод формування впливу на координовану систему. При цьому визначаються форма впливу, місце та час, спосіб реалізації, критеріальна оцінка відповідності. Форма впливу припускає вибір між рутинним, безперервним і дискретним, неперіодичним способом досягнення мети. До рутинів належать стандарти, нормативи, регламенти, посадові інструкції, уміння та навички співробітників. Дискретними, одноразовими впливами вважаються: ситуаційні зміни обсягів ресурсів, їх розподіл і методи використання; зміни в складі виконавців і структурі їх підпорядкування; введення додаткових стимулів, обов'язків тощо. Місце впливу припускає вибір конкретного елемента, на який необхідно впливати. Час впливу задається строками й періодичністю впливу. Спосіб реалізації припускає планування організації взаємодії. Оцінка відповідності впливу цілям його застосування на основі операцій: порівняння бажаного й фактичного результатів у звітний період; визнання або невизнання припустимими відмінностей у результатах; прийняття рішень щодо наступних дій. Усі перераховані елементи та процеси впливів повинні бути пов'язані з елементами та процесами об'єкта впливу.

Формування організаційно-економічного механізму – це багатостадійний та тривалий процес. Доведено дуальність, подвійну оцінку організаційно-економічного механізму як засобу підвищення ефективності діяльності підприємства. З одного боку, такий механізм є засобом впливу на систему відношень, у системі механізм повинен мати властивості цілеспрямованості, оперативності, поміхостійкості, гнучкості, швидкодії. З іншого боку, організаційно-економічний механізм є основним елементом координації й узгодження взаємодії процесу у виробничій системі, механізм повинен забезпечити ефективність діяльності підприємства в цілому.

Перспективою подальших досліджень є формування механізму підвищення ефективності діяльності машинобудівних підприємств.

Література: 1. Бай С. І. Розвиток організації: політика, потенціал, ефективність : монографія / С. І. Бай. – К. : КНТЕУ, 2009. – 280 с. 2. Довбенко М. В. Современные экономические теории в трудах нобелиантов / М. В. Довбенко, Ю. И. Осик. – М. : Изд-во «Академия Естествознания», 2011. – 360 с. 3. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием: стратегический аспект / В. С. Пономаренко, Е. Н. Ястремская и др. – Х. : ХГЭУ, 2002. – 252 с. 4. Чимшит С. И. Управление потенциалом сложных социально-экономических систем / С. И. Чимшит. – Днепропетровск : Монолит, 2008. – 362 с. 5. Чухно А. Хозяйственный механизм и пути его совершенствования на современном этапе / А. Чухно // Экономика Украины. – 2007. – № 4 – С. 36–41. 6. Jackson M. Mechanism Theory / M. Jackson // Encyclopedia of Life Support Systems / [edited by Ulrich Derigs]. – Oxford UK : EOLSS Publishers, 2003. 7. Глущенко В. В. Исследование систем управления: социологические, экономические, прогнозные, плановые, экспериментальные исследования / В. В. Глущенко, И. И. Глущенко. – Железнодорожный : НПЦ «Крылья», 2004. – 416 с. 8. Василенко В. А. Экономика знаний и синергетические основы креативного управления : монография / В. А. Василенко. – Симферополь : ДИАИПИ, 2013. – 377 с. 9. Шумпетер Й. Теория экономического развития : Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. Шумпетер; [пер. с нем. под ред. акад. А. Г. Милейковского] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://socioline.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya>. 10. Атаманчук Г. В. Управление: сущность, ценность, эффективность / Г. В. Атаманчук. – М. : Академический Проект; Культура, 2006. – 544 с. 11. Остапенко Н. В. Суть і структура інституціонально-економічного механізму підтримки підприємства / Н. В. Остапенко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7. – С. 86–93. 12. Охріменко О. О. Детермінанти інвестиційного забезпечення: принципи, механізми, ефективність / О. О. Охріменко, І. М. Монаєнко // Економіка розвитку. – 2014. – № 1 (69). – С. 34–40. 13. Сенге П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации / Питер Сенге; [пер. с англ.]. – М., 2003. – 408 с.

References: 1. Bai S. I. *Rozvytok orhanizatsii: polityka, potentsial, efektyvnist: monohrafiia* [Development of society: policy, capacity, efficiency : monograph] / S. I. Bai. – K. : KNTEU, 2009. – 280 p. 2. Dovbenko M. V. *Sovremennyye ekonomicheskiye teorii*

- v trudakh nobeliantov* [Modern economic theories in the works of Nobel laureates] / M. V. Dovbenko, Yu. I. Osik. – M. : Izd-vo "Akademiya Yestestvoznaniya", 2011. – 360 p. **3.** Ponomarenko V. S. *Mekhanizm upravleniya predpriyatiyem: strategicheskii aspekt* [The mechanism of enterprise management: strategic aspect] / V. S. Ponomarenko, Ye. N. Yastremskaya i dr. – Kh. : KhGEU, 2002. – 252 p. **4.** Chimshit S. I. *Upravleniye potentsialom slozhnykh sotsialno-ekonomicheskikh system* [Management of the complex social and economic systems potential] / S. I. Chimshit. – Dnepropetrovsk : Monolit, 2008. – 362 p. **5.** Chukhno A. *Khozyaystvennyy mekhanizm i puti yego sovershenstvovaniya na sovremennom etape* [The economic mechanism and the ways of its improvement at the present stage] / A. Chukhno // *Ekonomika Ukrainy*. – 2007. – No. 4 – P. 36–41. **6.** Jackson M. *Mechanism Theory* / M. Jackson // *Encyclopedia of Life Support Systems* / [edited by Ulrich Derigs]. – Oxford UK : EOLSS Publishers, 2003. **7.** Glushchenko V. V. *Issledovaniye sistem upravleniya: sotsiologicheskiye, ekonomicheskkiye, prognoznnyye, planovyye, eksperimentalnyye issledovaniya* [The research of management systems: sociological, economic, prognosticative, planned, pilot studies] / V. V. Glushchenko, I. I. Glushchenko. – Zheleznodorozhnyy : NPTs "Krylya", 2004. – 416 p. **8.** Vasilenko V. A. *Ekonomika znaniy i sinergeticheskiye osnovy kreativnogo upravleniya : monografiya* [Knowledge economy and synergistic basics of the creative management : monograph] / V. A. Vasilenko. – Simferopol : DIAYPI, 2013. – 377 p. **9.** Shumpeter Yo. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya (Issledovaniye predprinimatelskoy pribyli, kapitala, kredita, protsenta i tsikla konyunktury)* [Theory of economic development (study of business profits, capital, credit, interest and state of business cycle)] / Yo. Shumpeter; [per. s nem. pod red. Akad. A. G. Mileykovskogo] [Electronic resource]. – Access mode : <http://socioline.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya>. **10.** Atamanchuk G. V. *Upravleniye: sushchnost, tsennost, effektivnost* [Management: subjectmatter, value, efficiency] / G. V. Atamanchuk. – M. : Akademicheskii Proekt; Kultura, 2006. – 544 p. **11.** Ostapenko N. V. *Sutnist i struktura instyutsionalno- ekonomichnoho mekhanizmu pidtrymky pidpriemstva* [The essence and structure of institutional and economic mechanism of the enterprises support] / N. V. Ostapenko // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2012. – No. 7. – P. 86–93. **12.** Okhrimenko O. O. *Determinanty investytsiynoho zabezpechennia: pryntsyipy, mekhanizmy, efektyvnist* [Determinants of the investment security: principles, mechanisms, efficiency] / O. O. Okhrimenko, I. M. Monaienko // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 1 (69). – P. 34–40.
- 13.** Senge P. *Pyataya distsiplina. Iskusstvo i praktika samoobuchayushchey organizatsii* [The fifth discipline. The art and practice of the learning organization] / Piter Senge; [per. s angl.]. – M., 2003. – 408 p.

Інформація про автора

Тирінов Андрій Вікторович – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (пр. Леніна, 9-А, м. Харків, Україна, 61116, e-mail: a-v-t@ukr.net).

Информация об авторе

Тирінов Андрей Вікторович – старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (пр. Ленина, 9-А, г. Харьков, Украина, 61116, e-mail: a-v-t@ukr.net).

Information about the author

A. Tyrinov – Senior Instructor of the Department of Accounting of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Lenin Ave., Kharkiv, Ukraine, 61116, e-mail: a-v-t@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
12.05.2015 р.*